

צרכי הרבים

מים ראשונים: ברוב שנים, אנחנו מקדישים את הדף של שבת המועד פסח למגילת שיר השירים שנקראת בשבת זו (כמנהג האשכנזים). ובמקבילה בשבת המועד סוכות למגילת קהלת. והפעם החלטנו להקדיש את הדף לנושא שקשור בחול המועד ולתקופת השנה – צרכי הרבים. ואגב כך, נזדקק למסכת מועד קטן המוקדשת לדיני חול המועד.

משנה מסכת מועד קטן פרק א משנה ב – עושין כל צרכי הרבים

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית.¹ וחכמים אומרים: עושין את האמה בתחילה בשביעית ומתקנין את המקולקלות במועד.² ומתקנין את קלקולי המים שברשות הרבים וחוטטין אותן ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים, ועושין כל צרכי הרבים ומציינין את הקברות ויוצאין אף על הכלאים.³

מסכת מועד קטן דף ה עמוד א – מי שלא תיקן הוא כשופך דמים

דנתיא: יוצאין לקוץ את הדרכים,⁴ ולתקן את הרחובות ואת האֶסְטֶרְטָאוֹת,⁵ ולְמוֹד את המקואות. וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מרגילין לתוכו ארבעים סאה. ומנין שאם לא יצאו ועשו כל אלו, שכל דמים שנשפכו שם מעלה עליהם הכתוב כאילו הם שפכו: - תלמוד לומר: "והיה עליך דמים" (דברים יט ז).⁶

מסכת מועד קטן דף ו עמוד א – שחר הפועלים מתרומת הלשכה

מאי שנא בחולו של מועד דנפקין? אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: משום שחר פעולה, דמוזלי גבן. אמר רב זביד ואיתימא רב משרשיא: שמע מינה כי יהיבין להו שחר - מתרומת הלשכה יהיבין להו.⁷

¹ אמה היא תעלה חדשה להשקות את השדה ונקראת אמה לפי שעשו אותה בד"כ ברוחב ובעומק של אמה (קהתי) וזו טרחה רבה שלא התירו בחול המועד.

² לתקן אמת מים שנסתמה, מותר במועד, לפי שאינה טרחה רבה ומדובר, כך נראה בשדה שלחין (שְקִיא בלשון חכמים) שרגילים להשקותה (ראו המשנה הקודמת שם). ומשם ממשיכה המשנה לדינים רבים אחרים שהתירו במועד, רובם ככולם בשל צרכי הרבים.

³ כבר חודש קודם, באמצע אדר, התחילו לתקן צרכי ציבור אלה, כפי שאנו קוראים במשנה מסכת שקלים פרק א משנה א: "באחד באדר משמייעין על השקלים ועל הכלאים. בחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכין ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקואות המים, ועושין כל צרכי הרבים ומציינין את הקברות ויוצאין אף על הכלאים". הגמרא בבבלי מועד קטן דף ו ע"א ובירושלמי שקלים פרק א הלכה א שואלת מדוע יש לחזור ולתקן שוב במועד? ומסבירה שיש גידולים מוקדמים ומאוחרים (לעניין הכלאים) ויכול גם לבוא גשם מאוחר ולשטוף את מה שכבר תקנו בחודש אדר (לעניין דרכים וציון הקברות). נראה לפיכך שכפשוטו לא היה זה תהליך של יום או יומיים. אלא כל התקופה של אמצע אדר עד אמצע ניסן הייתה מוקדשת לתיקון צרכי הרבים, ואם היה צריך זמן נוסף, היו מן הסתם ממשיכים ועוסקים בנושא ככל שנדרש. אבל המשנה לא מדברת על 'תקופה' אלא נצמדת דווקא לשני תאריכים שהם ימי מועד. בחמישה עשר באדר הזדרזו בית דין שבירושלים לצאת ידי חובת מצוות הפורים ומהרו לצאת ולהתחיל במשימה של טיפול בצורכי הרבים שיש בה גם מעין "שלושים יום קודם החג", שהרי תיקון הדרכים היה גם בשל עולי הרגל הרבים שבאו לחגוג את חג הפסח. ובחול המועד, בו רבים וטובים לובשים בגדי חג וממעטים בעבודה, בית הדין היה שרוי בעסק גדול - להמשיך ולתקן כל מה שנדרש.

⁴ לסלק, לנכש, את הקוצים שבצדי הדרכים. כדאי להפנות את תשומת לב מחלקת הגזום של העיריית לקטע זה במשנה.

⁵ אסטרטאות – רחובות ראשיים.

⁶ פסוק זה לקוח מפרשת רוצח בשגגה שצריך להתקין הדרכים עבורם (ראו הדרשות על "תכין לך הדרך ושלשת", דברים יט ג). ולפי גרסאות אחרות בגמרא כאן, הפסוק ממנו לומדים שאם בית דין לא עשו את כל הדברים האלה, הרי הם כשופכי דמים, הוא מפרשת מצוות מעקה: "ולא תשים דמים בביתך" (דברים כב ח, ראו בדברינו ועשיית מעקה לגנך בפרשת כי תצא). ואולי יכול היה גם להביא סמך מעגלה ערופה שבית דין יש לו אחריות עקיפה על הנרצח (ראו ספר כללי המצוות לר' יוסף ב"ר אברהם ג'קטיליא (ספרד המאה ה-13), מצוות בית דין). ע"פ, אם הזנחת צרכי רבים אלה כמו שפיכות דמים, פשיטא שהיא דוחה את איסור מלאכה בחול המועד שאיננו אלא מדרבנן. ראו בירושלמי שקלים פרק א הלכה א שמוסיף עוד צרכי רבים אחרים: "אילו הן צרכי הרבים? דנין דיני ממונות ודיני נפשות, דיני מכות, ופודין ערכין וחרמין והקדישות, ומשקין את הסוטה ושורפין את הפרה, ועורפין עגלה ערופה, ורוצעין עבד עברי, ומטהרין את המצורע, ומפרקין את המנעל מעל גבי האימום ואין מחזירין אותו". גם אלה צרכי הרבים, אך נראה שמאמר הבבלי שמי שלא יוצא ועוסק בצרכי רבים הוא כשופך דמים, נאמר דווקא על התיקון הדרכים וכיוצא באלה. שוב, אולי תזכורת לעיריות ולמדינה המופקדים על תשתיות הדרכים ובטיחותן.

⁷ הגמרא שואלת מדוע דווקא בחול המועד? והתשובה היא שבתקופה זו, שאנשים בד"כ לא עובדים ניתן להשיג פועלים בזול. מכך מסיקה הגמרא שהשכר של פועלים אלה, ניתן מתרומת הלשכה (תרומת השקלים שמכריזים עליהם באחד באדר) שמיועדת בעיקרה לקרבות ציבור, אבל היו לוקחים ממנה גם לצרכים אחרים, וחשוב לחסוך בכספי ציבור. לפי רש"י מדובר כאן רק על פעולת עקירת הכלאים, אבל לאור הקביעה של הגמרא לעיל שאי תיקון כל צרכי הרבים כמוהו בשפיכת דמים, אפשר אולי לחשוב שלא רק את פעולת הכלאים היו ממנים מתרומת הלשכה. ראו בתוספות שם שמזכיר דברים נוספים שהיו ממנים מתרומת הלשכה כמו גוזרי גזירות (בית דין), תלמידי חכמים שמנחים כהנים בהלכה, מגייה ספרים ועוד (גמרא כתובות קה-ק). בין כך ובין כך, נראה שיש כאן עדות נוספת לירידת מעמד הכהונה ועליית מעמד החכמים, כולל שימוש בכספים שנועדו במקור לעבודת המקדש. לאור כל זאת, נראה שאת המשנה שבראש מסכת שקלים (ראו הערה 3) הפותחת: "באחד באדר משמייעין על השקלים" ומסיימת בתיקון הדרכים,

תלמוד ירושלמי ביצה פרק א הלכה ז – גם צורך עתידי

... לא סוף דבר שצורך לרבים בו. אלא שמא יצרכו לו הרבים.⁸

קהלת רבה פרשה ד סימן יז – עיסוק בצרכי ציבור כגדולה בתורה?

שמעון סיכנא איש עיצה היה חופר בורות שיחין ומערות בירושלים. אמר לרבי יוחנן בן זכאי: אני גדול כמוד. אמר לו: למה? אמר לו: שאני עוסק בצרכי רבים כמוד.⁹ אמר: אם אדם בא לידך לדין או לשאלה, אתה אומר לו: שתה מן הבור הזה שמימיו זכין וצונן. או אם שאלה לך אשה על נידותה, אתה אומר לה: טבלי בבור הזה שמימיו מטהרין.¹⁰ וקרא עליו פסוק זה: "וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע".¹¹

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ו הלכה ח – פוסקים לתפילה?

מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן התפילה פוסק ומתפלל. ואם היתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל, והיה עוסק בתורה בשעת תפילתו, אינו פוסק, שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפילה.¹² וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה.¹³

מסכת ביצה דף כט עמוד א – ממצוי המידות לצרכי הרבים

מעשה באבא שאול בן בטנית.¹⁴ תנא: אף במועד עושה כן, מפני ביטול בית המדרש.¹⁵ תנו רבנן: הוא כנס שלוש מאות גרבי יין מביירו המדות,¹⁶ וחבריו כנסו שלוש מאות גרבי שמן ממצוי המידות, והביאום לפני הגזברים לירושלים. אמרו להם: אי אתם זקוקים לכך. - אמרו להם: אף אנו אין רצוננו בכך. - אמרו להם: הואיל

ציון הקברים וכו', יש לקרוא באור חדש. ראו בהקשר זה דברינו [באחד באדר משמיעים על השקלים](#) בפרשת שקלים. ואגב, האם כל זה רק סביבות ירושלים ועבור עולי הרגל? מה עם שאר הארץ? הגליל למשל?

⁸ הדיון כאן הוא ביום טוב עצמו ואפילו בשבת לגבי מלאכה מדרבנן של טלטול בכסא (שבות?) אם מותר לשאת תלמיד חכם לבית המדרש, או רופא לבקר חולים (והוא עצמו קשה לו ללכת). והכלל הוא שמותר, גם אם לא כעת צריכים לו הרבים, אלא אפשר (שמא) יצטרכו לו. אולי אפשר להסיק מכאן גם לגבי מלאכת חול המועד, שגם אם כעת אין צורך מידי, אבל יש אפשרות סבירה שיצטרכו לו היום או מחר, הדבר נופל בקטגוריה של צרכי הרבים. גם פעולות של תחזוקה מונעת או דרך שאיננה עמוסה היום. ראו בגמרא בבלי מועד קטן דף ד ע"ב לגבי ר' ירמיה ורב אשי שהתירו לנקות ולפתוח נהר שנשתם משום שאנשים רגילים לשתות ממנו – "כרבים דמי". ולא באנו כמובן לפסוק הלכה, רק להתרשם מהכלל "שמא יצטרכו לו רבים", שגם הוא נופל בכלל של צרכי הרבים.

⁹ חפירת בורות, שיחין ומערות הוא עוד אחד מצרכי הרבים, שלא הזכרנו עד כאן, והגמרא במועד קטן דף ה ע"א דנה בו, אם מותר בחול המועד. וסיכום הגמרא שם הוא שלצורך הרבים (צורך יחיד הוא דיון נפרד שם), לתקן ולנקות ודאי מותר, גם אם אין צורך מידי (ראו "שמא יצרכו לו הרבים" בירושלמי ביצה לעיל). ואם יש צורך במועד עצמו, מותר אפילו לחפור חדשים. ראו שם בלשון הגמרא שם: "לא תיחיי חפירה".

¹⁰ יש מפרשים שזה המשך דבריו של אותו שמעון סיכנא שמראה לר' יוחנן שפסקי ההלכתיים מבוססים כולם על הבורות שהיא חוצב. אבל לנו נראה שזה חלק מתשובתו העוקצנית של ר' יוחנן שאומר לשמעון סיכנא: מתוך עיסוקך בחפירת הבורות והתקנתם, אתה כנראה גם יודע, איך לפסוק הלכות ושולח אישה להיטהר בטבילה בבור ....

¹¹ לחכמים היה כבוד גדול לחופרי בורות שיחין ומערות שיש בהם, כאמור, עשיית צרכי רבים. ראו הסיפור בגמרא בבא קמא דף נ ע"א על בתו של נחוניא חופר שיחין ובורות שנפלה לבור גדול ובאו להודיע לרבי חנינא בן דוסא ולבקש את עזרתו (בתפילה). ור' חנינא בן דוסא היה רגוע ובטוח שלא יאונה לה כל רע ואכן ניצלה. וכששאלו אותו מנין היה לו ביטחון כזה, ענה להם: "לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי: דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו?". היינו, לא ייתכן שבתו של מי שמתקין בורות שיחין ומערות, תיפול בבור ולא תינצל. אבל כאשר חופרי בורות שיחין ומערות, שאולי שמעו דרשה על גדולת מי שעוסק בצרכי הרבים, מתגאים ומשווים עצמם לתלמידי חכמים וחושבים שהם יודעים גם לפסוק הלכות (השיקסע אצל הרבי) – או אז צריך לבוא מישהו ולשים קו ברור ולומר: עד כאן! ועכ"פ, נחוניא היה בעצמו תלמיד חכם, כפי שעולה בבירור מהמשך הגמרא שם במסכת בבא קמא. חכמים גם ידעו מה המחיר של עיסוק בצרכי צבור, כמסופר בהמשך קהלת רבה פרשה ז סימן ז: "כי העושק יהולל חכם ויאבד את לב מתנה - אמר ר' יהושע בן לוי: פ' הלכות למדתי מיהודה בן פדיה בחרישת הקבר, וע"י שהייתי עסוק בצרכי רבים שכחתיים". ראו דברינו כי העושק יהולל חכם בקהלת וכן [טרחא דציבורא](#) במיוחדים.

¹² ראו מסכת שבת דף יא עמוד א: "תניא: חברים שהיו עוסקין בתורה - מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפילה. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחבריו, שתורתן אומנותן. אבל כגון אנו - מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה".

¹³ שמעון סיכנא ושאר העוסקים בצרכי ציבור אינם במעלתם של תלמידי חכמים כרבן יוחנן בן זכאי (בפרט אם הם שוכחים את מקומם ומתגאים), אבל להלכה הם שווים בכך ששניהם אינם מפסיקים מעיסוקם לצורך תפילה וקריאת שמע. זאת ועוד, העוסק בתורה צריך להיות במעלת רבי שמעון בר יוחאי וחבריו, על מנת לזכות בפטור ואילו בחופרי בורות שיחין ומערות שאומנותם היא אומנותם, אולי אין הבחנה בדרגות שונות וכל החופר – אינו מפסיק. ועכ"פ, נראה שהלכה ובימינו, גם הם יפסיקו, שהרי מי יכול לומר על עצמו שאין הוא פוסק מעבודתו מידי פעם?

¹⁴ ראו במשנה מסכת ביצה פרק ג משנה ח מה היה מעשהו של אבא שאול בין בטנית: "אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במידה. רבי יהודה אומר: אם היה כלי של מדה לא ימלאנו. מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותן ללקוחות ביום טוב. אבא שאול אומר: אף במועד עושה כן, מפני בירורי המדות. וחכמים אומרים: אף בחול עושה כן מפני מצוי המדות". ראו פרשני המשנה שם. והגמרא ממשיכה לדון בערבות משנה זו ומעשהו של אבא שאול.

¹⁵ היה מכין יין במידות מסוימות מבעוד יום (בלילה), בחול המועד, כדי שיוכל להתפנות וללכת ביום לבית המדרש וגם, כפי שנראה, שהיין יתמצה לתוך כלי המידה ויפסיק לבעבע ולהעלות קצף והמידה תהיה שלימה וברורה.

¹⁶ עם כל הקפדתו, עדיין נשאר קצף שהרוויח לו כמות זעומה של יין לטובתו. וכך הוא גם במצוי השמן של חבריו של אבא שאול.

והחמרתם על עצמכם - עשו מהם צרכי רבים. דתניא: גזל ואינו יודע למי גזל - יעשה בהם צרכי רבים. מאי נינהו? - אמר רב חסדא: בורות שיחין ומערות.¹⁷

שבת שלום ומועדים לשמחה

מחלקי המים

מים אחרונים: נגענו בנושא רחב מיני ים ונאלצנו לקצר בשל "מלאכת דבר האבד" של חול המועד. ומה גם שנגענו בענייני הלכה שאינם מעיסוקנו בד"כ. ובע"ה נזכה להשלים, להרחיב ולשפר במועדים הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה.

¹⁷ ראו תוספתא מסכת בבא מציעא פרק ח הלכה כו: "הגבאין והמוכסין תשובתן קשה ומחזירין למכירין והשאר עושין בהן צרכי רבים". וכן הוא בלשון דומה בגמרא בבא קמא צד ע"ב ובירושלמי בבא מציעא פרק ו הלכה ד. סוף דבר, דין מי שגזל את הרבים ואינו מכיר כבר את מי גזל, ודין צדיק כמו אבא שאול בן בטנית שלא רצה ליהנות מהפרשי מידות זעוריים שגזברי המקדש התירו לו - דין אחד לשניהם, שהכסף ילך לצרכי הרבים או הציבור. ראו גם מדרש תנחומא (בובר) פרשת משפטים סימן ה שמלכות רומא, היא עשו, נקראת "חונן דלים" משום שלוקחת את הכסף של מי שמלווה ברבית ועושה איתו צרכי ציבור (שיטת ר' יהודה בגמרא שבת לג ע"ב).